
ปัญหาและอุปสรรคทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม
ในอาณาเขตทะเลไทย

Legal Problems and Obstacles on Enforcement of the Environmental Law in
the Marine Zone

นนทวัช ประหยัด*

Nontawat Prayad

ภูมิ โชคเหมาะ**

Poom Chokmoh

สุพล อิงประสาร***

Suphol Ingprasan

ประทีป ทับอัตรานนท์****

Pratheep Tabatanon

วริยา ล้ำเลิศ*****

Wariya Lamlert

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอผลการศึกษาปัญหาการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในเขตทะเลของประเทศไทยซึ่งบทบัญญัติแห่งกฎหมายไม่ครอบคลุมกับปัญหาสิ่งแวดล้อมทางทะเล จากการศึกษาพบว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 มีขอบเขตการบังคับใช้บริเวณที่เป็นน่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขตของประเทศไทยเท่านั้น ส่วนเขตพื้นที่อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเขตต่อเนื่อง เขตเศรษฐกิจจำเพาะ และไหล่ทวีป ซึ่งเป็นอาณาเขตที่ประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตยตามกฎหมายไทยว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1958 และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ที่จะต้องมีผลผูกพันตามพันธกรณีในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในเขตท้องทะเล เมื่อพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ไม่อาจจะใช้บังคับได้แล้วย่อมทำให้เกิดปัญหาต่อการบังคับใช้กฎหมายของประเทศไทยที่ไม่อาจจะส่งเสริมและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามพันธกรณีได้จากการศึกษาขอเสนอแนะว่า ควรเพิ่มนิยามศัพท์ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ให้ครอบคลุมทุกอาณาเขตของประเทศไทยที่ใช้ประโยชน์ได้และมีอำนาจอธิปไตยเหนือเขตพื้นที่ทางทะเลและให้แก้ไขมาตรา 96 ให้ครอบคลุมถึงมาตรการป้องกันโดยเพิ่มคำว่า “อาจก่อให้เกิด” และให้เพิ่มเติมคำว่า “สาธารณสมบัติของแผ่นดิน” ด้วย เพื่อให้เป็นคุ้มครองสาธารณสมบัติของแผ่นดิน และให้ศาลปกครองมีอำนาจในการพิจารณาตีความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมในทะเลเนื่องจากเป็นความเสียหายของรัฐโดยตรง

คำสำคัญ : การบังคับใช้กฎหมาย / สิ่งแวดล้อม / อาณาเขตทะเลไทย

*ประจำหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

**อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

***อาจารย์ประจำหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

****ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกอง ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์

*****อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ABSTRACT

This article aimed to study about enforcement of environment law in the sea of Thailand. The legal provisions do not cover sea environment problems. From the study, it was found that the National Environment Quality Promotion and Reservation Act, B.E. 2535 (1992) had the scope of enforcement in Thailand inner territorial waters and sea only. For other zones, whether in continuous zone, specific economic zone and continental shelf which is the zone that Thailand had sovereignty right Geneva Convention, RE: Law of the Sea, 1958 and the United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982, to be binding under the obligation in promotion and maintenance of environment quality in the sea. When the National Environment Quality Promotion and Reservation Act, B.E. 2535 (1992) cannot be applicable, it will cause problems for enforcement of the law of Thailand which may not promote and protect environment under the obligation. From the study, it is recommended that there should be adding of definitions in the National Environment Quality Promotion and Reservation Act, B.E. 2535 (1992), so it covers every zone of Thailand which can be utilized and Thailand had sovereignty over marine areas. Section 96 should be amended to cover the protection measures, by adding the words: "it may cause" and adding the words: "national public property" so that the protection is to protect national public property. Administrative Court should have power to have trial on the cases of environment damage of the sea as it is the state damage directly.

Keywords : Enforcement of Law / Environment / The Sea of Thailand

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันอนุสัญญาและข้อตกลงระหว่างประเทศนั้นมีความสำคัญต่อกฎหมายภายใน ซึ่งความตกลงระหว่างประเทศมีผลในระบอบกฎหมายภายในได้ 2 ระบบกล่าวคือ ระบบเอกนิยม (Monism) ระบบนี้ถือว่าเมื่ออนุสัญญาใดได้มีการได้รับการสัตยาบันแล้ว จะมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายภายในได้ทันที ส่วนอีกหนึ่งระบบคือ ระบบทวินิยม (Dualism) เมื่อมีการให้สัตยาบันแล้วจะทำให้มีผลผูกพันระหว่างรัฐกับรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ แต่จะบังคับให้เป็นกฎหมายภายในทันทียังไม่ได้ จนกว่าจะมีการออกกฎหมายภายในรองรับก่อนหรือเรียกว่า กฎหมายอนุวัติการให้เป็นไปตามอนุสัญญา ซึ่งประเทศไทย ได้ยึดระบบทวินิยมในการนำเอากฎหมายระหว่างมาใช้ในกฎหมายภายใน (วารสารคดี อูวรรณโณ, 2538)

ประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญากรุงเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1958 และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ซึ่งอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวมีผลผูกพันที่ทำให้ประเทศที่เข้าร่วมจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกรณีที่ปรากฏอยู่ในอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวเพราะอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นสภาพบังคับ ซึ่งเป็นสภาพบังคับแบบกระจายอำนาจกล่าวคือ รัฐแต่ละรัฐหรือหลายรัฐร่วมกันบังคับตามกฎหมายระหว่างประเทศ (วารสารคดี อูวรรณโณ, 2547) เมื่อประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาดังกล่าวนั้น ได้มีการให้สัตยาบันอย่างสมบูรณ์ที่จะยอมรับในการปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังกล่าว แต่เมื่อมีการศึกษาจะพบว่าประเทศไทยได้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังกล่าวได้เพียงบางส่วน เช่น ในส่วนของ

การกำหนดอาณาเขตทางทะเลต่างๆ ที่อนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับได้มีการกำหนดว่าประเทศรัฐชายฝั่งสามารถที่จะกำหนดอาณาเขตทางทะเลของประเทศของตนว่ามีระยะมากน้อยเพียงใด เช่น ในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ได้กำหนดไว้ในข้อที่ 3 ซึ่งเป็นการกำหนดความกว้างของทะเลอาณาเขต โดยกำหนดไว้ว่า รัฐทุกรัฐมีสิทธิกำหนดความกว้างของทะเลอาณาเขตของตนได้จนถึงขอบเขตหนึ่งซึ่งไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล โดยวัดจากเส้นฐานที่กำหนดขึ้นตามอนุสัญญานี้ (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2556) แต่ในส่วนของ การป้องกัน ลด และควบคุมมลพิษที่จะเกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลในส่วนนี้ถือว่าประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศที่เข้าร่วมอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับโดยสมบูรณ์แล้ว จะต้องมีการปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับโดยเฉพาะในส่วนของการ ป้องกัน ลด หรือควบคุมมลพิษ ซึ่งในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 ได้มีการกำหนดไว้โดยจะเห็นได้ชัดเจนเช่น ในข้อที่ 192 ที่มีการกำหนดให้รัฐมีพันธกรณีที่จะต้องคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อม แต่ในประเทศไทยจะเห็นได้ว่ากฎหมายของประเทศไทยในหลายๆ ฉบับที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน ลด และควบคุม สีงแวดล้อมทางทะเลนั้นไม่สามารถที่จะใช้บังคับกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นผลกระทบต่อสีงแวดล้อมได้อย่างครอบคลุม เช่น ตัวอย่างที่ 1 ในพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสีงแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กฎหมายของประเทศไทยฉบับนี้นั้นสามารถที่จะบังคับในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน ลด หรือควบคุม มลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลได้เพียงอาณาเขตที่ประเทศไทยมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์เท่านั้น กล่าวคือ ในอาณาเขตทางทะเลในเขตน่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขตเท่านั้น ซึ่งอาณาเขตทางทะเลในอาณาเขตอื่นๆ นั้นถึงแม้ว่าประเทศไทยจะไม่สามารถที่จะมีอำนาจอธิปไตยในอาณาเขตนั้นก็ตาม แต่ประเทศไทยก็มีสิทธิอธิปไตยบางอย่างในอาณาเขตนั้นหรือกล่าวอีกนัยคือ ประเทศไทยนั้นสามารถที่จะได้รับประโยชน์จากอาณาเขตทางทะเลในอาณาเขตอื่นๆ ได้แต่กลับไม่สามารถที่จะป้องกัน ลด หรือควบคุมมลพิษในอาณาเขตอื่นๆ ที่ประเทศไทยไม่มีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ได้ ตัวอย่างที่ 2 ในพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535 นั้นเป็นกฎหมายภายในของประเทศไทยที่สำคัญอีกหนึ่งฉบับที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสีงแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเล แต่กฎหมายฉบับนี้ได้มีการกำหนดขอบเขตการบังคับใช้ไว้สำหรับในอาณาเขตทางทะเลที่จำกัด เหมือนกับพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสีงแวดล้อม พ.ศ. 2535 แต่พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535 ได้มีการขยายอาณาเขตทางทะเลในบางกรณีที่ส่งผลกระทบต่อสีงแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลออกไปให้ถึงอาณาเขตทางทะเลในส่วนของเขตต่อเนื่อง แต่การขยายอาณาเขตออกไปถึงเขตต่อเนื่องได้นั้น ในพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ได้มีการกำหนดไว้เป็นเฉพาะกรณีเท่านั้น เช่น การเทหรือทิ้ง ที่กระทำลงสู่ทะเล เป็นต้น ซึ่งถ้าเป็นเรื่องอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเทหรือทิ้ง ลงทะเลก็ไม่สามารถที่จะใช้บังคับได้ แต่ถึงแม้ว่าจะสามารถบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้บังคับในอาณาเขตทางทะเลในเขตต่อเนื่องได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถที่จะใช้บังคับในอาณาเขตทางทะเลอื่นๆ ได้เช่น เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เขตไหล่ทวีป หรือเขตทะเลหลวง ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่เกี่ยวกับผลกระทบต่อสีงแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลตามพระราชบัญญัตินี้ ตัวอย่างที่ 3 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 พระราชบัญญัตินี้มีความแตกต่างจากพระราชบัญญัติอื่นๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะใช้บังคับไปถึงอาณาเขตทางทะเลในเขตไหล่ทวีปได้ แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ยังมีข้อจำกัดเพราะ ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะใช้บังคับครอบคลุมไปถึงเขตไหล่ทวีปแต่ก็สามารถที่จะใช้บังคับได้เฉพาะกรณีที่เกี่ยวกับการประกอบกิจการปิโตรเลียมเท่านั้น ซึ่งถ้ามีการก่อให้เกิดผลกระทบต่อสีงแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลในเขตไหล่ทวีป ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการปิโตรเลียมก็ไม่สามารถที่จะนำพระราชบัญญัตินี้มาใช้บังคับได้ ถึงแม้ผลกระทบต่อสีงแวดล้อมในเขตไหล่ทวีปก็ตาม

ซึ่งในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 นอกจากข้อที่ 192 แล้วในอนุสัญญาฉบับเดียวกันนั้นได้มีการกำหนดไว้ในข้อที่ 193 คือ รัฐมีสิทธิอธิปไตยที่จะแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของตนและตามหน้าที่ที่จะต้องคุ้มครองและรักษาสีงแวดล้อมทางทะเล (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2556) ซึ่งเป็นข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการป้องกัน ลด และควบคุมสิ่งแวดลอมทางทะเลในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิอธิปไตยบางอย่างในบริเวณอาณาเขตทางทะเลในเขตอื่นๆ นอกจากที่ได้มีการกำหนดไว้ในข้อที่ 192 ในอนุสัญญาเดียวกัน

เมื่อกฎหมายของประเทศไทยนั้นไม่สามารถที่ครอบคลุมได้ทุก ๆ อาณาเขตทางทะเลที่ประเทศไทยสามารถที่จะใช้ประโยชน์ต่าง ๆ จากอาณาเขตทางทะเลนั้นย่อมนำไปสู่ปัญหาการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน เพราะเนื่องจากกฎหมายภายในของประเทศที่เกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการก่อให้เกิดมลพิษในอาณาเขตทางทะเลนั้นประเทศไทยมีพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ที่เป็นกฎหมายเพียงฉบับเดียวที่มีการกำหนดการเรียกค่าเสียหายที่เกิดขึ้นเนื่องจากมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเล ซึ่งเมื่อพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 นั้นสามารถที่จะใช้บังคับได้เฉพาะในกรณีที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลในเขตน่านน้ำภายในหรือทะเลอาณาเขตเท่านั้น และเมื่อพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียกค่าเสียหายหรือค่าเสียหายทดแทนในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบมลพิษที่เกิดขึ้นอาณาเขตทางทะเล คือ มาตราที่ 96 แห่งกฏาเนตมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็นแหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิตร่างกายหรือสุขภาพอนามัย หรือเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือของรัฐเสียหายด้วยประการใดๆ เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายเพื่อกรนั้น ไม่ว่าจะการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของเจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษหรือไม่ก็ตาม เมื่อกฎหมายฉบับนี้สามารถที่จะใช้บังคับในบริเวณอาณาเขตทางทะเลที่จำกัด จึงทำให้ไม่สามารถที่จะมีการเรียกค่าเสียหายในอาณาเขตทางทะเลในอาณาเขตอื่นๆ ได้ (จุมพต สายสุนทร, 2550) ในพระราชบัญญัติเดียวกันและในมาตราเดียวกันนั้นเมื่อมีการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนจะต้องเป็นกรณีที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือต่อบุคคลหรือทรัพย์สินนั้นจะต้องเป็นกรณีที่มีผลกระทบนั้นจะต้องเกิดขึ้นจริงและเห็นผลเท่านั้น ถ้าผลกระทบนั้นยังไม่เกิดก็จะไม่สามารถที่จะใช้บังคับพระราชบัญญัติดังกล่าวเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนได้ กับทั้งในกรณีเดียวกันหากเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องแหล่งกำเนิดมลพิษใดทำให้เกิดผลกระทบต่อสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน ก็จะไม่สามารถที่จะใช้บังคับได้ในกรณีที่เกี่ยวข้องแหล่งกำเนิดมลพิษก็ให้เกิดมลพิษ ซึ่งเรื่อถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษที่สำคัญที่ก่อให้เกิดมลพิษในอาณาเขตทางทะเล (อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, 2550)

ดังนั้นจึงควรมีมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการก่อมลพิษซึ่งเป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุดและสมควรแก่กฎหมายภายในของประเทศให้ครอบคลุมไปถึงพื้นที่อาณาเขตทางทะเลที่ประเทศไทยสามารถที่จะได้รับประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวโดยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาที่ประเทศไทยได้มีการให้สัตยาบันและรวมถึงการเรียกค่าเสียหายในกรณีที่เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเลให้สามารถเรียกค่าเสียหายได้ครอบคลุมทุกอาณาเขตที่ประเทศมีสิทธิอธิปไตยในกรณีที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลที่ประเทศไทยมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญปัญหากฎหมายในเรื่องนี้และจะแก้ไขหรือถ้ามีการแก้ไขแล้วผู้วิจัยก็จะหาวิธีแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศตามที่ประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมคืออนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982
2. เพื่อศึกษาถึงการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกัน ลด และควบคุมมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาถึงการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย
4. เพื่อศึกษาถึงอำนาจในการพิจารณาคดีของศาลในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย

สมมติฐานการศึกษา

การบังคับใช้พระบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มีขอบเขตการบังคับใช้ในเขตพื้นที่ท้องทะเลตามอำนาจอธิปไตยของรัฐในน่านน้ำภายในและทะเลอาณาเขตโดยไม่ได้บังคับใช้ไปสู่น้ำที่อื่น ๆ ในท้องทะเลไม่ว่าจะเป็นเขตต่อเนื่อง เขตเศรษฐกิจจำเพาะ หรือแม้แต่ทะเลหลวง กรณีดังกล่าวจึงก่อให้เกิดปัญหา การที่เรือไทยและเรือต่างชาติก่อให้เกิดมลพิษบนเขตพื้นที่ท้องทะเลจนรั่วไหลเข้ามาสู่ทะเลอาณาเขตของประเทศไทยไม่อาจฟ้องเรียกค่าเสียหายตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 96 ได้ กรณีดังกล่าวจึงเห็นควรให้เพิ่มเติมบัญญัติการเรียกค่าเสียหายในเขตพื้นที่ท้องทะเลไว้เป็นกรณีเฉพาะ อันเป็นไปตามพันธกรณีที่ประเทศไทยได้ให้สัตยาบันตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 (United Nations Convention on the Law of the Sea, 1982-UNCLOS) ที่มีพันธกรณีในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในทะเล

วิธีการดำเนินการศึกษา

ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยนำข้อมูลจากเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศและบทความที่เกี่ยวข้องรวมทั้งข้อมูลต่างๆ อันเกี่ยวกับการบังคับใช้พระบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 นอกจากนั้นจะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยจะสัมภาษณ์บุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ท้องทะเลทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชนเพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ การหาแนวทางแก้ไขบัญญัติแห่งกฎหมายต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

บทความนี้จะกำหนดขอบเขตในการศึกษาการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมในท้องทะเลในกรณีการทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่ทางทะเลโดยจะทำการศึกษาทั้งการทำให้เสียหายของเรือไทยและเรือต่างชาติเพื่อนำไปสู่หลักความรับผิดชอบตามพระบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 ในเขตพื้นที่ทางทะเลต่างๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศตามที่ประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมคืออนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982
2. เพื่อให้ทราบถึงการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกัน ลด และควบคุมมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย

3. เพื่อให้ทราบถึงการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย

4. เพื่อให้ทราบถึงอำนาจในการพิจารณาคดีของศาลในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลของประเทศไทย

สรุปผลการศึกษา

1. การที่ประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมอนุสัญญากรุงเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1958 และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 และถือว่าประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา 2 ฉบับดังกล่าว อย่างสมบูรณ์จึงมีผลผูกพันที่จะต้องเป็นเหตุให้ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกรณีต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในอนุสัญญาดังกล่าวเพราะอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับดังกล่าวเป็นกฎหมายระหว่างประเทศ ซึ่งลักษณะของกฎหมายระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นสภาพบังคับ ซึ่งเป็นสภาพบังคับแบบกระจายอำนาจกล่าวคือรัฐแต่ละรัฐหรือหลายรัฐร่วมกันบังคับตามกฎหมายระหว่างประเทศ (บวรศักดิ์ อรรถนิธิน, 2547) แต่จะเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติประเทศไทยนั้นสามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาได้เพียงบางส่วน เช่น การกำหนดอาณาเขตทางทะเลแล้วมีอาณาเขตอะไรบ้าง และสามารถที่กำหนดความกว้างของอาณาเขตทางทะเลในเขตต่างๆ นั้นได้มากน้อยเพียงใด แต่ในส่วนการป้องกัน ลดและควบคุมมลพิษที่เกิดในอาณาเขตทางทะเลในเขตต่างๆ นั้นประเทศไทยยังไม่มี การปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกรณีที่มีปรากฏอยู่ในอนุสัญญา ซึ่งจากกรณีดังกล่าวอาจทำให้ประเทศไทยก่อให้เกิดข้อพิพาทระหว่างประเทศได้โดยถือว่าการละเมิดพันธกรณีที่มีปรากฏอยู่ในอนุสัญญาดังกล่าวซึ่งอาจทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจหรือสังคม เป็นต้น เนื่องจากอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับดังกล่าว เป็นกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งกฎหมายภายในของแต่ละประเทศนั้นได้มีความเกี่ยวพันกันกับกิจกรรมต่างๆ และกฎหมายระหว่างประเทศมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นไปเพื่อการค้าขาย แลกเปลี่ยนหรือความสะดวกในทางคมนาคมจึงทำให้ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาทั้ง 2 ฉบับเพราะอนุสัญญา 2 ฉบับดังกล่าวนี้เป็นกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งในปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเป็นกฎหมายภายในของประเทศหรือเป็นกฎหมายระหว่างประเทศต่างก็ต้องมีอิทธิพลต่อกันจึงเป็นเหตุผลที่จำเป็นอีกหนึ่งประการที่ประเทศไทยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังกล่าว (บวรศักดิ์ อรรถนิธิน, 2547)

2. เนื่องจากประเทศไทยนั้นมีกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกัน ลดและควบคุมมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลหลายฉบับ ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายเหล่านั้นในอาณาเขตทางทะเลนั้นก็สามารถที่จะบังคับใช้ในอาณาเขตทางทะเลที่แตกต่างกัน เช่น ตัวอย่างที่ 1 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นกฎหมายที่เป็นการกำหนดในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งในพระราชบัญญัตินี้ก็ได้มีกล่าวถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลอยู่ด้วย แต่พระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะบังคับได้เฉพาะในกรณีอาณาเขตทางทะเลในเขต น่านน้ำภายในและเขตทะเลอาณาเขตเท่านั้น นั่นก็หมายความว่าในอาณาเขตทางทะเลในอาณาเขตอื่นๆ เช่น เขตต่อเนื่อง เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เขตไหล่ทวีป หรือเขตทะเลหลวง กฎหมายฉบับนี้ก็จะไม่สามารถที่จะใช้บังคับได้ ซึ่งในอาณาเขตทางทะเลต่างๆ นั้นประเทศไทยสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้ทุกอาณาเขตแต่กฎหมายของประเทศไทยกลับไม่สามารถที่จะใช้บังคับในอาณาเขตทางทะเลต่างๆ นั้นโดยเฉพาะในกรณีการก่อให้เกิดมลพิษในอาณาเขตทางทะเลจากอาณาเขตที่ประเทศไทยสามารถใช้ประโยชน์ได้ ตัวอย่างที่ 2 ในพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535 นั้นเป็นกฎหมายภายในของประเทศไทยที่สำคัญอีกฉบับที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเล แต่กฎหมายฉบับนี้ได้มีการกำหนดขอบเขตการบังคับใช้ไว้สำหรับในอาณาเขตทางทะเลที่จำกัด เหมือนกันพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 แต่พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2535

ได้มีการขยายอาณาเขตทางทะเลในบางกรณีที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลออกไปให้ถึงอาณาเขตทางทะเลในส่วนของเขตต่อเนื่อง แต่การขยายอาณาเขตออกไปถึงเขตต่อเนื่องได้นั้น ในพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ได้มีการกำหนดไว้เป็นเฉพาะกรณีเท่านั้น เช่น การทหารหรือที่ที่กระทำลงสู่ทะเล เป็นต้น ซึ่งถ้าเป็นเรื่องอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทหารหรือที่ ลงทะเลก็ไม่สามารถที่จะใช้บังคับได้ แต่ถึงแม้ว่าจะสามารถบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้บังคับในอาณาเขตทางทะเลในเขตต่อเนื่องได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถที่จะใช้บังคับในอาณาเขตทางทะเลอื่นๆ ได้เช่น เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เขตไหล่ทวีป หรือเขตทะเลหลวง ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่เกี่ยวกับผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลตามพระราชบัญญัตินี้ ตัวอย่างที่ 3 พระราชบัญญัติปิโตรเลียม พ.ศ. 2514 พระราชบัญญัตินี้มีความแตกต่างจากพระราชบัญญัติอื่นๆ กล่าวคือ พระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะใช้บังคับไปถึงอาณาเขตทางทะเลในเขตไหล่ทวีปได้ แต่กฎหมายฉบับนี้ก็ยังมีข้อจำกัดเพราะถึงแม้ว่าพระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะใช้บังคับครอบคลุมไปถึงเขตไหล่ทวีปแต่ก็สามารถที่จะใช้บังคับได้เฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการปิโตรเลียมเท่านั้น ซึ่งถ้ามีการก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเลในเขตไหล่ทวีป ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการปิโตรเลียมก็ไม่สามารถที่จะนำพระราชบัญญัตินี้มาใช้บังคับได้ ถึงแม้ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในเขตไหล่ทวีปก็ตาม

3. ในการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน ตามที่ได้มีการกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ซึ่งพระราชบัญญัตินี้เป็นกฎหมายของประเทศไทยที่เป็นการกำหนดถึงการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนในกรณีที่เกิดมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลเพียงฉบับเดียว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนตามพระราชบัญญัตินี้สามารถที่จะเรียกร้องได้เฉพาะในกรณีที่ความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น ซึ่งหากเป็นกรณีที่ความเสียหายนั้นยังไม่เกิดขึ้นในทันทีที่การเรียกร้องตามที่ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัตินี้จะไม่สามารถที่จะใช้บังคับได้ในส่วนของการเรียกร้องที่ปรากฏอยู่ในมาตราที่ 96 ในพระราชบัญญัติเดียวกันนั้นไม่สามารถที่จะตีความถึงสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน จึงทำให้เป็นปัญหาที่จะไม่สามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ในกรณีที่ความเสียหายนั้นส่งผลกระทบต่อสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน ทั้งนี้กฎหมายของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน ลด และคุ้มครองมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลนั้น ได้มีการกระจัดกระจายอยู่ตามพระราชบัญญัติต่างๆ ซึ่งทำให้การนำมาใช้บังคับกับกรณีดังกล่าวยุ่งยากและนำมาใช้ได้โดยยากเพราะจะต้องมีการศึกษาถึงรายละเอียดต่างๆ ที่อยู่ในพระราชบัญญัติอย่างชัดเจน

4. การเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนตามพระราชบัญญัติการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 นั้นอำนาจในการพิจารณาจะอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรม แต่เนื่องจากศาลยุติธรรมนั้นใช้ระบบในการพิจารณาคดีในระบบกล่าวหาซึ่งทำให้ศาลมีบทบาทในการพิจารณาคดีที่แตกต่างกับศาลปกครองเพราะศาลปกครองใช้ระบบการพิจารณาคดีในระบบไต่สวน ซึ่งในระบบไต่สวนศาลมีอำนาจในการเรียกพยานหลักฐานและรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงใกล้เคียงความจริงมากที่สุด เนื่องด้วยการเรียกร้องค่าเสียหายตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวส่วนมากผู้ที่ได้รับเสียหายจะเป็นรัฐโดยตรงจึงควรกำหนดให้การเรียกร้องตามพระราชบัญญัตินี้อยู่ในอำนาจของศาลปกครอง และในส่วนของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องดังกล่าวยังไม่มีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ให้ชัดเจนหรือเป็นการเฉพาะเพื่อให้การปฏิบัติงานดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อภิปรายผลการศึกษา

ผู้ศึกษาพบความสำคัญของการป้องกัน ลด และคุ้มครองมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเล เนื่องจากทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในอาณาเขตทางทะเลนั้นมีค่าอย่างมหาศาล ถ้าไม่มีการคำนึงหรือให้ความสำคัญต่อทรัพยากรทั้งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตที่อยู่ในอาณาเขตทางทะเล

ต่างๆ ทรัพยากรเหล่านั้นย่อมหมดไปจากสิ่งแวดล้อมและจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์
ต่างๆ ที่อยู่ในท้องทะเล และอาจจะส่งผลกระทบต่อทางด้านสังคมและเศรษฐกิจในระดับประเทศเพราะไม่สามารถที่
จะแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่อยู่ในอาณาเขตทางทะเลได้ ซึ่งประเทศทุกประเทศในโลกจะต้องให้
ความสำคัญต่อผลกระทบต่อมลพิษในอาณาเขตทางทะเล เนื่องจากประเทศทั้งหลายในโลกนั้นต่างก็ใช้ประโยชน์
จากอาณาเขตทางทะเลทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการขนส่งหรือแหล่งอาหาร เป็นต้น จึงเป็นหน้าที่ของประเทศทุกๆ
ประเทศที่จะต้องให้ความร่วมมือในการป้องกัน ลด และควบคุมมลพิษที่อาจจะเกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเล โดย
ไม่จำเป็นที่จะต้องยึดหลักตามกฎหมายระหว่างประเทศหรือกฎหมายภายในของตนเพียงอย่างเดียว

ข้อเสนอแนะ

1. เมื่อประเทศไทยได้มีการเข้าร่วมอนุสัญญากรุงเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1958 และ
อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982 อย่างสมบูรณ์แล้วประเทศไทยจะต้องปฏิบัติให้เป็นไป
ตามพันธกรณีต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในอนุสัญญาดังกล่าวทั้ง 2 ฉบับ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการป้องกัน ลด
หรือควบคุมมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเลต่างๆ ทั้งนี้เพื่อที่ป้องกันที่จะไม่ให้เกิดปัญหาเป็นข้อพิพาท
ระหว่างประเทศเนื่องมาจากการไม่สามารถที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามพันธกรณีในอนุสัญญาดังกล่าว
2. ควรที่จะมีการขยายอาณาเขตทางทะเลให้ครอบคลุมถึงอาณาเขตทางทะเลในเขตต่างๆ ที่ประเทศ
สามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะในกรณีผลกระทบกลับเข้ามาสู่ประเทศไทยหรือประเทศอื่นๆ โดยมีการ
เพิ่มเติมในพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ในส่วนของนิยามศัพท์ โดยเพิ่มเติมว่า
“น่านน้ำภายใน” หมายถึง บรรดาน่านน้ำที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของราชอาณาจักรไทย และให้หมายความ
รวมถึง พื้นที่อาณาเขตทะเลในส่วนของเขตต่อเนื่อง เขตเศรษฐกิจจำเพาะ เขตไหล่ทวีป หรือแม้แต่ในเขตทะเล
หลวง ในกรณีที่จะทำให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมทางทะเลและผลกระทบดังกล่าวจะต้องมีการ
ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยหรือต่อประเทศอื่นๆ
3. ในกรณีการเรียกค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมคุณภาพ
สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 โดยเฉพาะในมาตราที่ 96 ที่มีการบัญญัติไว้ว่า แหล่งกำเนิดมลพิษใดก่อให้เกิดหรือเป็น
แหล่งกำเนิดของการรั่วไหลหรือแพร่กระจายของมลพิษอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกายหรือ
สุขภาพอนามัยหรือให้ทรัพย์สินของผู้อื่นหรือรัฐเสียหาย เจ้าของหรือผู้ครอบครองแหล่งกำเนิดมลพิษนั้น มีหน้าที่
ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายหรือค่าเสียหายเพื่อการนั้น จากบัญญัติดังกล่าวจึงเห็นควรที่จะให้มีการเพิ่มเติม
คำว่า “อาจก่อให้เกิด” ไว้หน้าบทบัญญัติดังกล่าวเพื่อให้ครอบคลุมถึงมาตรการป้องกันไว้ก่อน และเพิ่มเติมคำว่า
“สาธารณสุขสมบัติของแผ่นดิน” ด้วย เพื่อให้เป็นการคุ้มครองถึงสาธารณสุขสมบัติของแผ่นดินให้มีความชัดเจนมาก
ขึ้น และเห็นควรที่จะมีการยกเลิกการกฎหมายที่เกี่ยวข้องการก่อให้เกิดมลพิษที่เกิดขึ้นในอาณาเขตทางทะเล
ต่างๆ ของประเทศไทยที่มีการกระจายอยู่ตามพระราชบัญญัติต่างๆ แล้วยึดถือพระราชบัญญัติการส่งเสริม
และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเป็นหลักในกรณีที่เกี่ยวข้องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอาณาเขตทางทะเล
4. ในการเรียกร้องค่าเสียหายตามมาตรา 96 ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ซึ่งตามมาตรา 96 เป็นความรับผิดชอบในส่วนแพ่งนั้นอำนาจหน้าที่ในการพิจารณา
คดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม ผู้วิจัยเห็นควรให้อำนาจในการพิจารณาคดีในส่วนนี้ควรที่จะมีการแก้ไขหรือ
เพิ่มเติมอำนาจหน้าที่ให้แก่ศาลปกครอง เนื่องจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้นเป็น
กฎหมายมหาชนผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากมลพิษนั้นถือได้ว่าเป็นความเสียหายของรัฐโดยตรงและ
ข้อเสนอให้กรมควบคุมมลพิษเป็นเจ้าพนักงานในการสอบสวนข้อเท็จจริงและเป็นพนักงานสอบสวนโดยมีอำนาจ
สอบสวนมลพิษทางทะเลเพื่อส่งให้พนักงานอัยการสั่งฟ้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ. (2556). **อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. 1982**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเอราวัณการพิมพ์.
- จุมพต สายสุนทร. (2550). **กฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- _____. (2544). **กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 1**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- _____. (2544). **กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 3**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2547). **กฎหมายมหาชน เล่ม 2 การแบ่งแยกกฎหมายมหาชน-เอกชน และพัฒนาการกฎหมายมหาชนในประเทศไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บวรศักดิ์ อวรรณโณ. (2538). **กฎหมายมหาชน เล่ม 3 ที่มาและนิติวิธี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- ประสิทธิ์ เอกบุตร. (2538). **กฎหมายระหว่างประเทศ เล่ม 1 สนธิสัญญา**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- เผด็จศักดิ์ จารยะพันธุ์ และคนอื่นๆ. (2550). **ผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล: สถานการณ์และข้อเสนอ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สมชัย ศิริสมบูรณ์เวช. (2555). **กฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยทะเล**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมาน ใต้รายรัมย์. (2559, มกราคม). **หัวหน้าแผนกเขตแดนทางทะเลระหว่างประเทศ, กรมอุทกศาสตร์. สัมภาษณ์**.
- อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์. (2554). **กฎหมายว่าด้วยความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.